

ЯПОНСЬКА ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ВЛАДНІ ВЕРТИКАЛІ ЯК СКЛАДОВІ ДВОХ СИСТЕМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ (порівняльний аналіз)

Вступ

Для японців завжди існували базові елементи стилю їхньої поведінки та життя в сім'ї, виробничому колективі, товаристві, суспільстві взагалі. Кожний член групи з тим чи іншим соціальним статусом засвоював ці елементи, керуючись ними як нормами щоденної поведінки, етикету, як мірою презентації своєї професійної майстерності тощо.

Наявність всіляких регламентацій призводила до відчуття незначущості свого «я». Звідси випливає потреба в такому оточенні, створенні такого простору, які забезпечували б можливість як об'єктивно, так і суб'єктивно оцінювати поведінку індивіда-члена колективу. Проте це також призводило і до суворої регламентації його поведінки, обов'язкового дотримання правил, виконання безлічі ритуалів, церемоній тощо. Все це знаходило (і знаходить досі) своє вираження в культурі вирощування рису на заливних полях, етикеті імператорського двору, написанні ієрогліфів, правилах проведення чайної церемонії та складання ікебани, діяльності національного театру, в традиційних ремеслах тощо. Відтак можна стверджувати, що в традиційному (японському) суспільстві майже нічого не залишалось на долю випадку. Вихований в суворо фіксованій системі духовних цінностей та стереотипів поведінки, японець, здається, апріорі готовий приймати правильні рішення в будь-якій життєвій ситуації.

В умовах формування особистості під впливом групи — сім'ї, кварталу, установи, підприємства, куди чужим вхід заборонено — японське «я», на нашу думку, не може бути автономним,

воно, швидше за все, гетерономне. Заданість поведінки залежно від обставин відсуває особисте на другий план, адже на першому залишається етикет, недотримання якого означає «втрату обличчя», що є з точки зору соціальних норм поведінки неприпустимим. До цього варто додати, що такого роду регламентації підлягають тією чи іншою мірою всі сторони життя сучасного японського суспільства — економіка, політика, соціальні стосунки, ідеологія та культура.

Певна річ, ці та інші особливості формування й діяльності японського суспільства не можуть не впливати на становлення поведінкових стереотипів його членів, оскільки вони (стереотипи) є продуктом міжлюдських стосунків, які актуалізуються на основі національних традицій. Саме про ці традиції, що відрізняються самотністю правової та морально-етичної системи, сформованої на основі синкретизму сінтоїзму, буддизму і конфуціянства, йтиметься в наступних розділах.

1. Конфуціянські елементи політичної культури японців

Конфуціянство, яке прийшло після буддизму в Китай, спочатку не являло собою цілісної світоглядної системи, але стало важливим засобом виховання, сприяло засвоєнню китайських принципів державності, головних елементів китайської культури та ідеології. В період Хейан (9—12 ст. н. е.) значне поширення цього вчення серед японської аристократії було своєрідною реакцією на засилля буддизму в захист сінто. Проте склався сінто-буддистсько-конфуціянський синкретизм. Конфуціянство і сінто об'єднував, передусім, такий спільний принцип, як вшанування предків.

Як самостійна ідеологія японське конфуціянство утвердилось у добу Токугава (1603—1867 рр.). Воно формувалося в умовах розвитку міст, серед самураїв і характеризувалося релігійною, етнічною і соціально-економічною (теорія управління державою і підданими) спрямованістю. Хоча це вчення і проповідувало ідею самостійності мислення тощо, воно спиралося не на природничі науки, а на розроблену систему ритуалів, головною метою яких було збереження державного та соціального ладу на кшталт традицій китайської минувшини.

Вкорінення конфуціянства в Японії супроводжувалось нагальною потребою розвинутого феодалного суспільства утвердити — на відміну від буддистського ілюзорного сприйняття

світу — нові принципи світосприйняття, на яких формувався би новий тип суспільних взаємин, а саме — конфуціянський з його морально-етичними принципами, які здатні були в ту історичну епоху об'єднати японську націю, що зазнала великих руйнувань від тривалих міжусобних воєн.

Зі всіх течій конфуціянства японському суспільству найбільш близьким було чжусіанство з його критичним осмисленням канонічних текстів та увагою до природних явищ. Будучи строго систематизованим вченням, воно передусім відповідало інтересам самурів, утвердженню кодексу самурайської моралі, що базувався на принципах становості [6].

Слід зазначити, що основу конфуціянської етики, яка відіграла велику роль у розбудові японського суспільства, становлять п'ять головних принципів: гуманність, обов'язок, доброзичливість, мудрість та щирість, які викладені в конфуціянському каноні «Лунь юй». Конфуціянство привнесло в японське суспільство почуття поваги до держави та влади, ієрархічну, корпоративну свідомість, що асоціюється з поняттям «груповий тип поведінки». Ця свідомість проявляється всюди — в державному управлінні, в організації праці, в повсякденному житті японців; іншими словами, охоплює всі сфери їх соціального буття.

Якщо порівнювати суспільства Японії та Європи за ознакою пріоритету особистості чи групи, то в європейських країнах на першому місці особистість з її власними інтересами, а в Японії — група. Звідси, на нашу думку, відсутність уявлення про індивідуума як про базовий елемент суспільства. Група нівелює індивідуальні якості, хоча вона певною мірою дає можливість кожному реалізуватися в своїх межах та мати свободу дії. Через те, що ролі тут не диференційовані, згідно з японською системою, завдання завжди доручається групі і виконується від імені групи, а не окремого індивідуума. Якщо на Заході визнається роль окремої особистості, особистої незалежності, то в японському суспільстві дотримуються принципу *amae*, що означає прагнення слабшого до залежності від сильного (на початку життя — від матері, пізніше — від вищого за посадою). В японців змалечку виховують усвідомлення того, що їхнє життя багато в чому влаштовується іншими. Майже всім спільним заходам, починаючи від шкільних вечорів і закінчуючи оглядом квітухих сакур, передує копітка підготовка та розробка сценаріїв їхнього проведення [7].

У соціальних структурах із владною вертикаллю підпорядкування передбачено правила, котрі регламентують стосунки між індивідуумами з різними статусами. Традиційно це передається поняттями *оябун-кобун* (親^{オヤ}子^コ方), або *ояката-коката* (親^{オヤ}力^{リキ}子^コ方), що означають місце/роль (分, 方) батьків (親) і місце/роль (子, 方) дітей (子) або старших та молодших членів сім'ї, а також місце/роль членів суспільних структур залежно від їхнього соціального стану.

Слід зазначити, що японській групі властиві міцні особисті зв'язки між лідером і кожним її членом, а між останніми вони можуть бути слабшими або практично відсутніми. У вертикальній структурі роль лідера достатньо велика. Характерно, що японський тип лідера — не сильна волюва особистість, а швидше людина, яка володіє високими моральними якостями, здатна впливати на підлеглих особистим прикладом, розв'язувати конфлікти, гармонізувати стосунки між людьми за принципом *ва* і єднати їх для досягнення поставлених завдань. Принцип *ва* (和 — «гармонія (禾) речей (口)») потребував дотримання коректних та доброзичливих стосунків між членами групи, узгодження їх завдань (тобто підпорядкування завданням групи), усунення егоцентричних тенденцій. Конформізм цього принципу виключає критику з метою збереження загального порядку [6]. Отже, взаємостосунки за принципом *оябун-кобун* в історичній ретроспективі сприяли формуванню японської бюрократії, для якої важливою є швидше конституціональна приналежність, ніж соціальне походження. І саме ця особливість соціального устрою японців виникла й закріпилась під впливом конфуціанства.

Традиційна й жорстка рангова система в міжособистісних стосунках сьогодні виявляється в збереженні принципу старшинства. В повсякденному житті японець оперує поняттям *семлай* (先輩 — «перший (先) в групі (輩)»), коли йдеться про старшого за віком або за посадою, чи *кохай* (後輩 — «неперший (後) в групі (輩)»), відповідно, про молодшого, наголошуючи тим самим, що між двома існує певна різниця. Принцип старшинства існує як у формальних, так і в неформальних об'єднаннях. Рангова ієрархія сьогодні зберігається в провідних компаніях, престижних університетах, в асоціаціях науковців тощо.

Щодо інших рис політичної культури японців, вони, на нашу думку, також, як і згадані вище, суттєво відрізняються від європейських. Основною причиною можна вважати те, що японська державність та її політична система зароджувались і

формувались тривалий час під впливом конфуціянства. А світоглядні принципи, свідомість і культура взагалі — в умовах синкретизму чотирьох релігійно-філософських вчень (у тому числі конфуціянства).

Американський дослідник Ф. Фукуяма, порівнюючи конфуціянські принципи з принципами європейської демократії, зазначає, що найбільш очевидна сфера несумісності виявляється в тому, що в конфуціянстві немає місця ані для індивідуалізму, ані для трансцендентного, яке стоїть над суспільними реаліями і обґрунтовує можливість звернення до совісті як до верховного судді. Проте цим вченим було визначено й такі риси конфуціянства, що відповідають принципам демократії. Наприклад, традиційна конфуціянська система державних іспитів для відбору претендентів на посади в держапараті; увага до освіти як до джерела практичних знань, а також толерантність, що характерна як для конфуціянства, так і для більшості етичних систем Азії. Отже, можна сказати, що основною відмінністю конфуціянської культури від християнської і демократичної культури Заходу є, передусім, уява про місце й роль індивіда в суспільстві, про що йшлося вище.

Порівнюючи китайський та японський варіанти конфуціянства, Ф. Фукуяма побачив такі відмінності: в Китаї навіть влада імператора не була абсолютною. Китайський імператор міг втратити владу, якщо його дії суперечили чинним (конфуціянським) морально-етичним нормам, тобто він втрачав «мандат Неба». Місце такого імператора могла зайняти особа, яка не обов'язково належала до родоводу попередника. Для Японії, навпаки, була і є досі характерною нерозривність лінії імператорського родоводу, що бере початок від міфічного імператора Дзімму, який вважається засновником японської нації та її країни. Тому в Японії обов'язки перед імператором вважалися важливішими за обов'язки перед батьком. У китайському конфуціянстві сім'я (або рід) виступала своєрідною фортецею, в якій можна було сховатися від свавілля держави. За Конфуцієм, сім'я в Китаї — це маленька держава, а держава, відповідно, велика сім'я. В Японії сім'я — набагато слабший супротивник політичної влади [6].

До особливостей японської політичної культури також належать прийняття рішень шляхом кулуарних переговорів, узгоджень, ув'язок думок різних груп, внаслідок чого досягається консенсус. Але якщо відповідне рішення приймається в парламенті, то воно виробляється поза загальнонаціональною сценою, тобто в парламентських, партійних та урядових кабінетах,

що робить практично неможливим характерний для Заходу публічний контроль. Таким чином, на суд громадськості виноситься єдине готове рішення.

В японській парламентській системі діє модель доміантної партії, яку представляє Ліберально-демократична партія (ЛДП). Вона практично зрослася з адміністративним апаратом, стабільно отримує достатню кількість голосів для формування однопартійного уряду, крім поодиноких випадків. Попри одноосібне правління ЛДП, суспільство видається в цілому плюралістичним, оскільки в ньому вільно діють також інші політичні партії та об'єднання і кожна політична сила займає свою нішу. Проте необхідно зазначити, що в країні ніколи не було опозиції, рівновеликої правлячій партії. Хоча ЛДП має більшість місць у парламенті, вона намагається уникати зіткнень з опозицією і надає перевагу досягненню консенсусу, що також є рисою японської політичної культури.

Представницьким демократіям західного зразка в цілому властиве доміантне положення партій. У таких умовах виборець отримує можливість вибору однієї із запропонованих платформ, а особистість кандидата має другорядне значення. Тому політика в цих країнах достатньо деперсоналізована. В більшості країн Далекого Сходу, і в першу чергу в Японії, електорату властивий персонально орієнтований і партійно-індиферентний менталітет, що пов'язано, як зазначалось вище, з особливостями світогляду й свідомості народів так званого конфуціянського культурного ареалу [6].

2. Вимоги конфуціянської моралі щодо державних управлінців

Конфуцій, на відміну від західних ідеологів, не вірив у те, що приватне і суспільне життя становлять різні сфери буття. Він уважав, що наведення порядку в державі за своєю суттю не відрізняється від наведення порядку у власному будинку. Тому в методології конфуціянської моралі центральне місце посідає особистість (шляхетна людина) та проблеми її формування корисною для суспільства. Конфуцій був твердо переконаний у тому, що державою можна управляти за допомогою доброчесності, високої моральності, якої прагне особистість на шляху постійного самовдосконалення. Тобто в основі конфуціянства лежить ідея гармонізації принципів етичного особистого самовдосконалення індивіда і його діяльності з впорядкування держави з метою створення ідеального суспільства, яке

відповідає стародавнім зразкам. Передбачалося, що духовне самовдосконалення є передумовою успішної діяльності на державному рівні, яка в свою чергу є метою розвитку особистості з високими духовними та моральними якостями. Внутрішні бар'єри, які не дають змоги людині порушувати етичні та моральні норми, скоювати злочини, Конфуцій вважав важливішими за юридичні правила та закони. Найефективнішим способом виховання й дотримування цих норм для нього був державний інститут ритуалів і відповідних до них церемоніалів.

Конфуцій та його послідовники обожнювали владу вищого правителя (сина Неба), котрий вважався не лише «уповноваженим» Неба на землі, а й посередником між світом людей та світом духів і божеств. Імператор, за Конфуцієм, — це ідеал, до якого могла піднятися лише досконала людина. Цей ідеал став, у свою чергу, взірцем наслідування для тих, хто прагнув набути якостей шляхетної людини *цзюньцзи* (君子), образ якої було також створено Конфуцієм.

Шляхетна людина повинна володіти двома найважливішими чеснотами: гуманністю *жень* (仁) і почуттям обов'язку *і* (義). Гуманна людина (人) Конфуція це та, котра в своїх думках та діях наслідує Небо (天), а отже, володіє такими чеснотами, як, наприклад, скромність, справедливість, стриманість, безкорисливість, любов до людей тощо. Такими якостями, він вважав, володіли лише стародавні досконали мудрі правителі.

Варто зазначити, що до семантичного поля поняття «гуманність» потрапило, наприклад, уявлення про ставлення правителя до підданого, яке виявляється як милість (чуйність) *де* (德) — «правильні (十) дії (行), які базуються на інтуїтивному (心) баченні (розумінні (四) речей)». Важливою формою вияву гуманності конфуціянська традиція вважала також синівську шанобливість *сяо* (孝) — підкорення дітей (子) волі батьків (老), або в переносному смислі підкорення молодших, підлеглих волі старших.

Конфуціянство значно змінило зміст і форми культу предків, який притаманний в основних рисах майже всім народам світу, надало цьому культу глибшого змісту, зробивши його символом соціального порядку і найголовнішого обов'язку кожного китайця. Врешті-решт цей культ став уособлювати універсальну і всезагальну норму поведінки людей. Саме з цією метою Конфуцій розробив вищезгадане вчення про *сяо* з його концепцією синівської шанобливості. Бути шанобливим сином, молодшим, підлеглим — обов'язок кожної освіченої, гуманної, шляхетної людини, яка прагне ідеалу *цзюньцзи*. Зміст *сяо* полягає

в служінні батькам і батьківщині за принципами *лі* (理) – «діяти (王), враховуючи природу речей (里)». Отже, синівський обов'язок має проявлятися, наприклад, у тому, щоб піклуватися про батьків, поховати їх за правилами *лі* (禮), приносити жертви їхнім душам за правилами *лі* (禮) тощо. Згідно з цими правилами, шанобливий син повинен усе життя самовіддано турбуватися про батьків, слугувати та догоджати їм, бути готовим на все заради їхнього благополуччя, шанувати та виконувати їхню волю за будь-яких обставин [6].

Слід також зазначити, що принцип «вірності обов'язку» «Кодексу честі бусідо» має конфуціянське походження. Основу цього принципу становить обов'язок бути відданим сюзерену, а також прагнути морального самовдосконалення. Дотримання згаданого принципу перетворювало природну наполегливість і завзятість воїнів-самураїв у піднесене начало морального порядку. У відповідності до догм конфуціянства обов'язок *і* (義) – це закон і норма життя, котрі актуалізуються через такі чесноти людини як прямота душі, відвертість, відданість обов'язку, висока моральність, чесність, справедливість тощо.

В японській мові почуття обов'язку передається словом *гірі* (義理) – «справедливий (義) принцип (理)». Тут критерієм міри/оцінки «справедливості» у стосунках між двома сторонами (我) є даосько-буддистське поняття «абсолют» (羊), а зміст поняття «принцип» передається вищенаведеною етимологією ідеограми (理). Доречним тут буде згадати слово *гісі* (義士), до складу якого входить знак 義 – «обов'язок». Це слово розуміється як «людина (士) честі та обов'язку (義)», тобто «вірний васал», «шляхетна людина». Спочатку слово *гірі* (義理) означало просте і природне зобов'язання щодо родини, старших, суспільства, близьких і т. п. З часом його семантика розширилась до такого поняття, як «зобов'язання перед сюзереном», тобто стало вживатись у контексті морально-етичних норм «Кодексу честі бусі» [6].

Зазначимо, що природно обумовлений, традиційний колективізм японців обумовив виникнення у них відчуття «обов'язку й вдячності» по відношенню до оточення і суспільства взагалі, доля і буття яких пов'язані з долею і життям кожного з них. За «Кодексом честі бусі» цей обов'язок сприймався у контексті п'яти класичних чеснот самурая: гуманності, справедливості, доброзичливості, мудрості і правдивості. Усі ці чесноти, за конфуціянським каноном, були покликані регламентувати п'ять важливих форм стосунків *го рін* (五倫): між господарем і прислугою, батьком і сином, чоловіком і дружиною,

старшим і молодшим та між друзями. Знак 五 — «п'ять» передає ідею «упорядкування хаосу (Ч) речей у Піднебесній (二)»; знак 倫 — «мораль», «етика» — ідею «людини (亻), що дотримується конфуціянських канонів (倫 - 典)».

Самурайська мораль висувала до бусі (武士) серйозні вимоги. Головним було те, що вояк не повинен був ставити за мету особисте благо. Окрім того, це потрібно було перевести на рівень свідомої самопожертви заради виконання свого обов'язку. Особистість, просякнута духом самопожертви, яка осягнула смисл закону честі, разом із осягненням закону гуманності, повинна була діяти лише в інтересах свого роду, клану тощо [6].

«Досконалій людині» притаманні чесність, щирість і безпристрасність. Це має бути людина, яка все бачить, розуміє, обачна в промовах та обережна в справах. Вона байдужа до їжі, розкоші, побутових зручностей. Усю себе вона має присвятити високим ідеалам: служінню людям, пошукам істини. Така людина повинна бути зразком поведінки для інших людей. За переконаннями Конфуція, такими чеснотами мав володіти передусім син Неба — правитель Піднебесної.

3. Державні службовці у владній вертикалі Японії

В азійських демократичних країнах, зокрема в Японії, всі основні елементи представницької демократії в цілому сприймаються не як альтернатива виконавчій владі, а як єдина за своєю суттю державна влада, що частково і визначає надзвичайно важливу роль бюрократії, тобто чиновників держапарату, в діяльності держави.

Від початку встановлення в Японії державності й до цього часу бюрократія володіє реальною владою, відтісняючи політиків на другий план. Образ бюрократа-професіонала, відданого державній справі непідкупного службовця, з давніх часів був ідеалом для тих, хто мріяв про кар'єру державного чиновника. Рейтинг авторитету державного службовця досяг свого піку, коли бюрократична машина Японії вивела її на вищий рівень темпів економічного розвитку (згадаймо вислів «японське економічне диво»). Відома також і широко розповсюджена думка про те, що японська демократія функціонує в умовах симбіозу політиків, бюрократії, бізнесу, тобто так званої залізної тріади. Схема взаємодії цієї тріади досить проста: бізнес забезпечує фінансову підтримку політиків (в основному домінантної ЛДП) через створення спеціальних фондів. Політики, в свою чергу,

контролюють діяльність бюрократії в інтересах бізнесу, за що їй гарантоване безбідне існування. Звичайно, зв'язки між членами тріади не прості. Через вузькі кола елітарних угруповань бюрократії бізнес, в свою чергу, має можливість контролювати апарат виконавчої влади і частково виборні органи. При відносній самостійності бюрократичного апарату та його ролі у виробленні державної політики його вищий щабель перебуває, безперечно, під безпосереднім впливом домінантної партії ЛДП.

У соціальному аспекті статус державних службовців в Японії був завжди достатньо високим. Починаючи з ХІХ ст. і дотепер їх спеціально готують для державної служби найпрестижніші університети. Цим Японія схожа на Францію і Великобританію. Високоосвічені і талановиті службовці, безумовно, зробили серйозний внесок у відновлення та розвиток японської економіки в післявоєнний період. Серед службовців, політиків та підприємців Японії важливе місце посідають неформальні, особисті, шлюбні тощо зв'язки *гзіммяку* (人脉) (*gzin* — «людина», «особа»; *мяку* — «м'яза», «жила», «судина»). Мережа таких зв'язків має назву *кейбацу* (閥閥). Без подібних неформальних контактів найвищі адміністратори не в змозі успішно виконувати свої функції. Відтак реальна влада високого посадовця залежить від *гзіммяку*. Тому Японію часто характеризують як адміністративну державу.

Зразком такої держави вважають Францію. Між обома країнами є чимало аналогічних рис. Французький бюрократичний апарат, який походить від абсолютистської держави ХVІ ст. та посилений Наполеоном як механізм формування державної політики, є одним з найпотужніших у світі. Як і в Японії, юрисдикція центральних адміністративних органів поширюється на місцеве управління — основну частину сфери освіти, суспільні роботи, суди, поліцію та інші сфери, які в більшості інших західних країн перебувають під контролем місцевих органів влади або в приватному підпорядкуванні. Так само, як і Японія, Франція значною мірою «інституціонувала» процес формування еліти. Інша різюча подібність — явище, яке характеризується постійним переміщенням державних службовців у приватний сектор.

У Франції при оцінюванні успіхів у навчанні можуть враховуватися, як і в Японії, гарна пам'ять, здатність аргументувати і чітко формулювати думки. Французькі службовці більш мобільні, ніж японські, і можуть бути тимчасово відряджені для обіймання провідних посад в інших державних установах і на підприємствах, в банках або в приватному секторі. В Японії

високопосадовців переводять із одного відділу до іншого для розширення їхнього світогляду, але лише в межах певного міністерства.

Ліберально-демократична партія Японії без перерви перебувала при владі майже сорок років, і врешті-решт на початку 90-х рр. корупція серед вищих чинів ЛДП, яка стала відомою громадськості, переважила критичну масу, яка ще якимось чином «вкладалася» в суспільній свідомості. Тому постало питання перегляду самих принципів державного регулювання життя суспільства, а саме — формування нової, менш обтяженої регламентом і більш терпимої до нестандартної творчої індивідуальності концепції взаємовідносин «громадянин — держава», «громадянин — місцева влада» тощо.

Одним з принципів реформування державного управління полягає в докорінній перебудові системи місцевого самоврядування. Йдеться про перерозподіл владних повноважень між центральним урядом та органами на місцях. Проведені реформи мали на меті розширити сферу діяльності системи органів самоврядування, посилити їхні фінансові та організаційні основи. Переходу до нових принципів будівництва державного управління потребувало і завдання боротьби із серйозними недоліками в механізмі підготовки важливих політичних рішень. В японському законодавстві практично відсутні будь-які положення стосовно лідерства голови кабінету міністрів у розробці державної політики. Механізми прийняття вищих політичних рішень більшою мірою, ніж у західних країнах, регулюються неписаними правилами і традиціями, а не відповідною нормативною базою. Конкретним проявом такої традиції є ніде формально не зафіксоване правило консенсусу, згідно з яким усі свої рішення кабінет міністрів повинен приймати одноголосно. Необхідність узгоджувати рішення з усіма міністрами звужує можливість проявити політичну волю прем'єр-міністрові, попри те, що він має право звільняти окремих членів кабінету в інтересах його єдності.

Варто зауважити також, що прем'єр-міністр Японії залежний від інформації, яка надається вищою урядовою бюрократією. В Японії, на відміну від багатьох країн з президентською формою правління, голова уряду не забезпечений штатним консультативно-аналітичним апаратом. Канцелярія виконує переважно технічні функції. Що ж до «мозкових центрів» — спеціалізованих консультативних органів при прем'єр-міністрі, формально незалежних від уряду, то вони є, до їх складу входять представники академічної еліти, службовці та неурядові

організації, але вони діють в обмежених часових рамках і не завжди мають відповідне нормативне забезпечення, що дає можливість бюрократії відмовляти (чи обмежувати) цим органам доступ до необхідної інформації.

Водночас урядова бюрократія, яка монополізувала право на володіння інформацією, здійснює підготовку важливих рішень всередині міністерств і відомств в умовах невинуватої секретності. Якщо порівняти Японію і США за показником «прозорості» прийняття рішення, в Америці цей процес потребує більшої кількості часу, але ступінь «прозорості» набагато вищий, оскільки проект рішення повинен пройти обговорення в конгресі. Негативний вплив на процес вироблення раціональної державної політики в Японії також справляють неформальні зв'язки, які об'єднують бюрократію з діловими колами і парламентськими групами, що лобіюють вузькокорпоративні інтереси.

Згаданий «трикутник» (політика, бюрократія, бізнес) консервує японський бюрократичний апарат і обмежує можливість проведення ефективного державного курсу [7].

Висновки

Описані тут моральність японського суспільства та пов'язані з нею духовні цінності походять від кількох релігійно-філософських вчень (даосизму, конфуціанства, буддизму, синтоїзму), що формували світоглядні принципи та свідомість японців. Відтак їхній світогляд є продуктом синкретизму цих вчень і саме тому він контрастує зі світоглядом європейців, в якому певна релігія посідає монопольне місце і певною мірою визначає ідентичність особистості. Отже, кожне вчення, зробивши свій конкретний внесок у розбудову світоглядних принципів японців, сприяло формуванню такої суспільної свідомості японців, яка характеризується прагматичним підходом до вирішення проблем. У такому підході технічний бік справи є менш важливим, ніж результат. Тому японець, який захворів, одночасно може звернутися і до звичайного лікаря, і до особи, яка знається на китайських традиціях лікування, і відвідати місце-ву святиню. Кожна з цих дій базується на різних уявленнях про причини хвороби. На Заході такі дії вважалися б взаємовиключними.

У формуванні японської державності головна роль відводиться конфуціанству. З нього японці запозичили принципи розбудови системи ієрархічних соціальних та сімейних стосун-

ків. За такої системи кожна людина повинна діяти згідно зі своїм статусом, щоб забезпечити гармонію взаємодії між всіма складовими суспільства і, відповідно, його загальний добробут. Управління суспільством за конфуціянством повинно було проводитись на високих морально-етичних засадах, бути бюрократичним за формою і гуманним по відношенню до підданих.

Варто зауважити, що реальна влада в японській системі управління концентрується в руках досить вузького кола правлячої еліти, яка отримала назву «залізної тріади» — політиків, бюрократії та представників бізнесу. За такої системи народ постає досить пасивним спостерігачем того, що відбувається у вищих ешелонах влади.

Одним з ключових елементів японської моделі прийняття політичних рішень традиційно вважається система консультативних дорадчих комітетів при органах влади, які об'єднують в собі досвід бюрократії, ділових та академічних кіл, профспілок і споживачів. Головним завданням цієї системи є сприяти досягненню суспільного консенсусу щодо політичних рішень національного рівня.

Література

1. Васильев Л. История религий Востока. — М.: Университет, 2001. — С. 378.
2. Курицын А. Управление в Японии. Организация и методы. — М.: Наука, Главная редакция восточной литературы, 1981.
3. Ли Чэньян. Восемь этапов // <http://www.chinadata.ru/daxue.htm>.
4. Молодякова Э. В., Маркарьян С. Б. Японское общество: Книга перемен. — М.: Институт востоковедения РАН, 1996.
5. Сословие самураев // <http://www.sunhome.ru/publicism/133/p1>.
6. Фукуяма Ф. Конфуцианство и демократия // http://www.hrono.ru/libris/lib_f/fukuyama03.html.
7. Япония 90-х: кризис системы или временные сбои? — М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1998.
8. Япония. Послевоенная государственная политика: вызовы и ответы. — М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1998.
9. Япония: мифы и реальность. — М.: Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 1999.
10. Япония: общество и культура. Реферативный сборник / Ответственный редактор Фурсов А. И. — М.: ИНИОН РАН, 1999.